

Ruszinok

A ruszin etnonim eredete mai is vitatott kérdés. A rusz/ruszin fogalmat kezdetben minden olyan keleti szlávra értelmezték, aki a 11–13. században a Kijevi Rusz Nagyfejedelemségben élt. Bonkáló szerint az orosz, ruszin (rutén) szó eredeti jelentése: északi germán, skandináv.¹ A ruszin népnév mellett szinonimaként használták még a rutén, kárpátukrán, rusznyák, orosz, kisorosz, kárpátorosz, magyar orosz, magyarországi kisorosz elnevezéseket is. A 19. századi Habsburg Birodalomban használt rutén kifejezést következetlenül az ukránok megjelölésére használták. A ruszin szó azonban nem felcserélhető, váltogatható az ukrán szóval. Az ukrajinec (ukrán) népnév a 19. században ugyan ismeretes volt már a ruszin értelmiségiek körében, de azt magukra nem vonatkoztatták.² A két világháború között bukkant fel a karpatoruszkij (kárpátorosz) név, melyben már kifejeződött, hogy használói az orosz nép részének tekintették a ruszinokat. A magyar szakirodalom sokszor az ukránként tartotta számon őket, a népszámlálásokon pedig hol szlovákként, hol ukránként tartották nyilván őket, de az orosz népnév is előfordult. Magyarországon napjainkban a ruszin név használatos. Ismert csoportjaik: a dolisnyákok – síklakók –, verhovinaiak – hegylakók. A hegylakók három csoportra oszthatók: a lemókra, a bojkókra és a huculokra.

A magyarországi ruszin nyelvterület a 13. század előtt lakatlan volt. Kenézek és soltészek vezetésével békésen és fokozatosan telepedtek be a 13. századtól kezdve egészen a 18. századig; pásztorkodással és földműveléssel foglalkoztak. A legtöbb ruszin azonban a 14. és a 15. században vándorolt az új földesúri birtokokra Halicsból és Galíciából. 1440 körül a ruszinok első püspökei kormányozni kezdtek Munkácson, ahol az első ruszin nyelvű ábécéskönyv is megjelent. A Rákóczi-szabadságharcban a magyarok mellé álltak, és Rákóczi seregének jelentős részét alkották. Rákóczi fejedelem leghűségesebb népének, gens fidelissimának nevezte őket. A szabadságharc bukása után nem tértek vissza korábbi szálláshelyükre. Sokuk menekült Szatmárba, Szabolcsba, Borsodba, Abaújba, Zemplénbe és az itteni falvakban telepedtek le. 1745-ben a ruszinok egy része Borsod és Abaúj megyéből tovább vándorolt a Vajdaságba.

A ruszin nemzet ébresztője Alexander Duhnovics költő, görög katolikus pap (1803–1865), aki Eperjest a ruszin művelődés egyik központjává tette. A ruszin himnusz is Duhnovics alkotása. 1830-ban Lucskaj Mihály kiadta az első ruszin nyelvtankönyvet; 1847-ben jelent meg az első ruszin nyelven írt iskolai tankönyv. 1848/49-ben tömegesen csatlakoztak a szabadságharchoz. Az ungvári görög katolikus szeminárium papnövédeként is önként jelentkeztek katonának. A görög katolikus ifjúság kiválósága volt a szabadságharc során Erdélyben hősi halált halt Vasvári Pál. A magyar kormány 1849. július 28-i rendelete engedélyezte a ruszin nyelven való oktatást és e nyelv közéletben való szabad használatát; de külön népként nem ismerték el őket. Ezért októberben a ruszinok küldöttsége

¹ Bonkáló Sándor: *A rutének (ruszinok)*. Basel–Budapest: Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1996. Forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbssegek/A_rutenek/index.htm.

² Udvari István: *Ruszinok és ukránok*. Dr. Csonka Éva – Dr. Deák Katalin – Magyaráné Braunsteiner Márta (szerk.): *Kisebbségi kalauz 2007*. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztálya, 2008.

memorandumot adott át az osztrák császárnak, amelyben követelte a ruszinok külön népként való elismerését az összes jogokkal és privilégiumokkal együtt. A ruszinok már 1850-ben megalakították első kulturális egyesületüket. A Bach-korszak alatt a ruszin nyelv hivatalossá vált, ez azonban az 1867-es kiegyezéssel megszűnt. Az 1880-as években kezdődött el tömeges kivándorlásuk az Egyesült Államokba. Ez a folyamat az I. világháborúig tartott. 1918-ban Ungváron megalakult a Magyarországi Rutén Néptanács, amelyet Kárpátalján több nemzeti tanács követett. A tanácsok csatlakozásra szólították fel a lakosságot Magyarországhoz, Oroszországhoz, Csehszlovákiához, vagy Ukrajnához. A Károlyi-kormány az 1918. december 25-én közzétett ún. 1918. évi X. számú néptörvénye alapján, amely kimondta, hogy „Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung vármegyék ruszinlakta részeiből Ruszka-krajina néven autonóm jogterület alakíttatik”, a ruszinoknak az igazgatásban, a közoktatásban, a közművelődésben, a vallásgyakorlatban és a nyelv használatában önrendelkezési jogot adott. Munkácsi székhellyel létre is jött a Ruszka-krajina autonóm terület.

Az itt élő lakosság megkérdezése nélkül az antanthatalmak 1919. március 13-án eldöntötték, hogy Kárpátalját Csehszlovákiához fogják csatolni. Ezt a döntést 1919. május 8-án az ungvári Központi Ruszin Nemzeti Tanács is megerősítette. Az 1919. szeptember 10-i saintgermaini szerződés alapján a ruszinok lakta területek Podkarpatszka Rusz (Kárpátaljai Rusz) néven Csehszlovákiához kerültek. Amikor az 1938-ban megszületett első bécsi döntést követően Kárpátalját visszacsatolták Magyarországhoz, a ruszinok lakta területeken nem állították vissza a vármegyerendszert, hanem Kárpátalja néven külön kormányzati egységet hoztak létre, melynek élén kormányzói biztos állt. Az 1938. október 11-én létrejött Kárpátaljai Terület élére Ungvár székhellyel kormányzói biztost neveztek ki. Az első autonóm ruszin kormány Bródy András vezetésével jött létre.³ Kárpátaljáról ruszin képviselőket hívtak be a magyar országgyűlésbe. 1941-ben Ungváron alapították a ruszinok első tudományos szervezetét, a Kárpátaljai Tudományos Társaságot. A Munkácson 1944. november 26-án összeülő Nemzeti Tanács a Kárpátaljai Ruszt a Szovjetunióhoz való csatlakozásra szólította fel. 1945. június 29-én Kárpátalját erőszakkal az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolták. Kezdetét vette a ruszinok és a görög katolikus egyház üldöztetése. A ruszinok Ukrajnában ma sem elismert kisebbség.

Az 1920-as népszámlálás szerint 1500 ruszin élt Magyarországon. Budapesten ekkor 247 személy vallott a magát ruszin anyanyelvűnek. Az 1930-as népszámlálás demográfiai kötete a ruszinok lélekszámáról – azok csekély voltára való tekintettel – nem közölt adatokat és az ezt követő népességstatisztikákban sem adták meg létszámukat. A Kádár-korszakban a ruszinokat a hazai szlováksághoz sorolták. 1990-ben ismét nevesítették őket a népszámlálási adatokban, de összeírásukra az ukránokkal együtt került sor. 2001-ben jelentek meg ismét önálló kisebbségként. A magyarországi ruszinok jelkép értékű települése Komlóska. A komlósikai lakosoknak a rendszerváltásig az őseiket egykor kibocsátó Eperjes (Szlovákia) környéki terület népével, kultúrájával semmilyen kapcsolatuk nem volt. Az I. világháborút

³ Forrás: [htt p://www.mixonline.hu/Cikk.aspx?id=18789](http://www.mixonline.hu/Cikk.aspx?id=18789) és Fedinec: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez* [htt p://www.foruminst.sk/documents/9/122.pdf](http://www.foruminst.sk/documents/9/122.pdf).

követően megszakadtak a rokoni kapcsolatok is. Az utóbbi években több ruszin szervezet is látogatást szervezett Komlósikára, főleg Szlovákiából, de érkeztek Kárpátaljáról és a Vajdaságból is. Magyarországon szocializmus idején nem volt sem saját szervezetük, sem iskolájuk, így nem alakulhatott ki a ruszin értelmiségi réteg. A rendszerváltás után a kisebbségi önkormányzatok létrejöttével kezdődött meg kultúrájuk intenzív ápolása, amelyben nagy segítséget jelentettek az Ukrajnából áttelepült ruszinok.

A ruszin kisebbség létszáma

Az 1990-es népszámlálás kiadványai a ruszinokat külön nem említették. A 2001. évi népszámlálás során 1113 fő vallotta anyanyelvének a ruszin nyelvet, 1098 fő tartott a magát ruszin nemzetiséghez tartozónak, 1292-en kötődtek a ruszin kultúrához, hagyományokhoz, míg összesen 1068 személy használta a ruszin nyelvet családi körben. A kisebbségi kötődéssel párhuzamosan feldolgozásra került állampolgársági adatok szerint a ruszin nemzetiségűek között mintegy 70 százalék a magyar állampolgár (717 fő), míg az anyanyelvi csoportból magyar állampolgársággal mindösszesen 685 fő (61,5 százalék) rendelkezik.⁴ A ruszinok döntő többsége Budapesten és Pest megyében él, autentikus közösségeik viszont Borsod-Abaúj-Zemplén megye aprófalvaiban őshonosak. A ruszin nyelv (ugyan két egymástól eltérő változatban) két településen, Komlósikán és Múcsonyban tekinthető élő nyelvnek.

Szervezetek

A ruszin közösség a 2006. évi kisebbségi önkormányzati választások során nagy aktivitást mutatott. A fent részletezett 2001. évi népszámlálási adatokhoz képest, összesen 2742 fő iratkozott fel a ruszin kisebbségi választói jegyzékbe. Míg 2002-ben összesen 31 kisebbségi önkormányzat (a fővárosi nélkül) alakult meg, addig 2006-ban számuk 52-re emelkedett. A választásra jogosult személyek száma 2391 fő. Ezek közül országos szinten mintegy 57,7 százalékuk ment el a szavazni. Legnagyobb arányban Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 72,6 százalék, legkisebb számban pedig Komárom-Esztergom megyében, ahol csupán 18,3 százalékos volt a részvételi arány. Két településen (Esztergom, Pomáz) 5 fő alatti volt a szavazók száma. Bővült a megyei szint is, hiszen a Fővárosi Önkormányzat mellett, még Borsod-Abaúj-Zemplén megyében nyílt lehetőség megyei önkormányzat megválasztására.⁵ Az országos testület alakuló ülésére 2007. március hó 28. napján került sor. Az országos önkormányzat élére – a korábbi elnök támogatásával, Manajló András személyében új elnököt választottak. Az ORKÖ elhelyezése céljából 2000-ben használatba adott Budapest XIV. ker., Gyarmat u. 85/B. szám alatt található ingatlan ingyenes tulajdonba adásáról a 116/2006. (XII. 5.) Korm. határozat rendelkezett. A Kincstári Vagyon Igazgatósággal az erről szóló szerződés megkötésére 2006-ban sort került.

⁴ <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tabl01/load01.html>.

⁵ http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?main_category=4&action=view_item&item=583.

A magyarországi ruszin nyelvoktatás két településen folyik intézményi keretek között Múcsonyban és Komlósán. Komlóska hagyományosan ruszin településnek tekinthető, az itt élők fele – az idősek és középkorúak – beszélik is a ruszin nyelvet.⁶ Komlóska Község Önkormányzata 2004-ben létrehozta a Ruszin Általános Művelődési Központot, amely magában foglalja a Napköziotthonos Óvodát, az Általános Iskolát, a Művelődési Házat és a Könyvtárat. A település nehéz anyagi helyzete ellenére felvállalta, hogy intézményi keretek között biztosítja a ruszin nyelv oktatásához, a ruszin kultúra és hagyományok megőrzéséhez szükséges feltételeket. Az óvoda 2007-ben bölcsődei csoporttal bővült, itt továbbra is nyelvoktató formában zajlik a ruszin nyelv megismertetése.

Az ORKÖ 2004. évben alapította meg a magyarországi ruszin kisebbség első intézményeit: Magyarországi Ruszinok Közérdekű Muzeális Gyűjteményét és Kiállítóhelyét, valamint a Magyarországi Ruszinok Könyvtárát.⁷ A 2006-os költségvetési évtől kezdődően az országos önkormányzat költségvetésében kerül elkülönítésre a két intézmény működési támogatása. Az ORKÖ a Magyarországi Ruszinok Közérdekű Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhelye feladatainak bővítéseként 2007-ben művésztelepet hozott létre. Céljuk hagyományaik továbbörökítése mellett új lendületet adni a ruszin képzőművészet szélesebb körben való megismerésének, illetve az intézmény gondozásában egy értékes és folyamatosan bővülő ruszin képzőművészeti gyűjtemény létrehozása. Az első Nemzetközi Ruszin Művésztelep ünnepélyes megnyitójára 2007. október 27-én, Komlósán került sor. A ruszin közösség esetében egyelőre megoldatlan az állandó és rendszeres hitélet, nem áll rendelkezésükre saját templom. Szertartásaikat nagyobb ünnepeik környékén görög katolikus templomokban egyházi szláv nyelven tartják. Az ORKÖ 2007-ben kezdeményezte a közösség számára nagy jelentőségű búcsújáráshelyen, Máriapócson ruszin görög katolikus fatemplom felépítését.

Az ORKÖ 2003-ban alapította a *Ruszin Világ* című folyóiratot.⁸ A Magyar Rádió nemzetiségi műsorai 2007. február 1-jétől egy önálló középhullámú, az ország egész területén elérhető adóhálózaton hallhatók. Az MR4 valamennyi hazai kisebbség számára sugároz anyanyelvű rádióműsort.⁹ A Magyar Televízió mind a 13 magyarországi kisebbség részére ad anyanyelvű műsort. A nemzetiségi adások elérhetők a világhálón. A ruszinoknak a havi rendszerességgel jelentkező Rondó című nemzetiségi műsorban van átlagban 6-8 perces anyanyelvű televíziós programja.¹⁰

Az elmúlt években tovább bővültek és erősödtek a magyarországi ruszin kisebbség és a külföldön élő ruszin közösségek közötti kapcsolatok. A hazai rendezvények rendszeres résztvevői a Szlovákiából, Kárpátaljáról, Romániából, Lengyelországból és a Vajdaságból

⁶ A település 330 lakosából a 2001. évi népszámlálás során 60 fő vallott a magát a ruszin nemzetiséghez tartozónak, anyanyelvűnek 51 fő és 95 személy nyilatkozta, hogy családi és baráti körben használja a ruszin nyelvet.

⁷ http://www.nemzetpolitika.gov.hu/kateg-96-1-orszagos_ruszin_kisebbségi.html.

⁸ <http://www.ruszinvilag.hu/>.

⁹ www.radio.hu.

¹⁰ <http://premier.mtv.hu/Rovatok/Kisebbségimusorok.aspx>.

érkező vendégek. A ruszinok által lakott országokban sorra alakultak meg a ruszin társadalmi szervezetek szövetségei.

A hazai ruszin közösség több civilszervezett el is rendelkezik. 1991-ben alakult a Magyarországi Ruszinok Szervezete, amely az elmúlt években megszüntette tevékenységét. 1993-ban jött létre a Magyarországi Ruszinok (Ruténok) Országos Szövetsége. 2003-ban alakult meg a Hodinka Antal Ruszin Értelmiségi Közhasznú Egyesület,¹¹ amely a Ruszin Kulturális Egyesülettel¹² közösen vesz részt a ruszin kisebbségi közösség országos szintű rendezvényein, konferenciáin és hagyományőrző műsorainak megszervezésében és lebonyolításában. Tevékenységükkel hozzájárulnak a *Ruszin Világ* című lap rendszeres megjelenítéséhez és terjesztéséhez. 2005. év őszén a ruszin társadalmi szervezetek megalakították a magyarországi Ruszin Civil Szervezetek Szövetségét, amely képviseli a hazai ruszinokat a Ruszin Világtanácsban, korábban ezt a Marusze látta el. 2004. év vége óta újra folytatja tevékenységét a Ruszinokért Alapítvány.¹³

¹¹ Hodinka Antal Ruszin Értelmiségi Közhasznú Egyesület.

¹² Ruszin Kulturális Egyesület.

¹³ <http://kisebbsgek.bmknet.hu/index.php?id=473>.